

ГУМАНІСТИЧНА ТРАДИЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ І ОСВІТИ

У кожному суспільстві у багатьох людей складається враження, що філософія – це якийсь особливий вид знання, яке доступне лише вузькому колу фахівців, а для більшості людей ці знання не потрібні. Але ж це не так. Всі ми філософствуємо тією мірою, якою діємо як свідомі істоти, коли спираємося у своїх міркуваннях на найбільш загальні принципи осмислення світу. Історія пізнання свідчить, що філософія є самим дієвим фактором культури, справляючи постійний і достатньо сильний вплив на науку.

Інша особливість філософії полягає в тому, що кожна епоха, кожне покоління дивиться на історію суспільства і на історію розвитку філософської думки по-своєму, з висоти власного бачення світу, з позицій власних проблем, зумовлених часом. Це значить, що філософію треба постійно і вивчати, і розвивати.

В ХХІ ст. першочерговості набуває концепція безперервного навчання протягом усього життя. Вона є гідною відповіддю на виклик рухливого і динамічного світу, зміни в якому відбуваються досить швидко. Прагнення до постійної самоосвіти притаманна лише особистості, яка має високий рівень духовної культури. Виявленню здібностей особистості часто заважає існуюча система виховання. Такі предмети, як людино- і суспільствознавство, релігієзнавство, філософія, етика, естетика дозволяють людині розуміти себе, деякі глобальні цілісності відносно себе, сенс життя та допомагають розкрити свій потенціал. Тому наше століття можна назвати століттям науково-філософського прогресу, інформаційних технологій.

Та слід все-таки відмітити, що ці процеси протікають досить неоднозначно і болісно, що викликає цілу низку гострих концептуальних і практичних проблем.

На жаль, деякі діячі від педагогіки заявляють, що викладати філософію треба у школі і кивають при цьому на Захід – там у вузах технічного профілю гуманітарних дисциплін не читають. Уже все вивчено у школі, гімназії, там формується світогляд, а у вищій школі вже нічого робити, тут потрібно лише спеціальне знання. Та проти такого підходу в українській традиції, хоча і по-різному, і в різні часи виступали філософи, мислителі, культурні діячі – люди, які не байдужі освітньо-виховного процесу. То може варто до цього прислухатися? Ось, хоча б, деякі думки нашого сучасника В.О.Босенко. які він висловлює у книзі «Воспитатть воспитателя» : «... чего совсем не хватает нашему воспитательно-образовательному делу, так это теории. Нет идеи (не идей, а именно идеи, единой в самом широком и глубоком философском смысле), составляющей стратегическую линию, соответствующему объективному, необходимому саморазвитию. ... Выход – в овладении... теоретическим мышлением диалектического типа» (1, с.14).

Проте є речі, які не варто нав'язувати в дуже ранньому віці, коли в силу свого розвитку дитина не зможе сприймати, зрозуміти те, що їй пропонують (не завчити, завчити можна все, що завгодно). Є певна межа, певна грань, до якої треба дорости, дійти власним досвідом, власним зусиллям. І це стосується не лише філософії. Наш видатний співвітчизник О.Потебня, розмірковуючи над проблемами важливої ланки гносеології «філософії мови», приходять до невтішних висновків щодо засвоєння іноземної мови в ранньому віці. А зараз це дуже модно – рання спеціалізація. Психологи тестують дошкільнят, щоб виявити як раніше схильності, здібності малечі.

Тісний зв'язок мови з душевним життям людини змушував його замислитись над значенням рідної мови для розвитку одиниць і цілого народу, а далі над значенням багатомовності і впливом чужоземної школи.

Денаціоналізації найбільше сприяє те, що підростаючому поколінню замість родинного виховання підсовують кращий з виховних сурогатів - школу. Особливо, якщо це іншомовна школа. При чому її учні за однакових

інших умов залишаються позаду тих, кому в школі не треба забувати попереднє, а лише вчитись, тобто прикладати шкільні додатки до поза- і передшкільних його запасів. Це породжує зневагу, яка впливає з підозрілого уявлення, що у школі йому судилося пасти задніх. Така доля зненаціоналізованого народу, для якого вже сама умова і моральна підлеглість витворює цілу низку непридатних умов існування.

Цікавий висновок О. Потебні щодо навчання дітей змалку чужій мові. Він рахує, що для загального розвитку це надзвичайно шкідливо: «знання двох мов у ранньому віці - це не є опанування двох систем висловлювання одного і того самого кола думок, лише роздвоєння цього кола, що стає на заваді формування одноцільного світогляду та перешкоджає науковій абстракції» (3, с. 263).

Палке прагнення дворян навчати своїх дітей іноземних мов викликає засудження не саме собою, а негідними мотивами. Вони дивляться на знання іноземних мов як на засіб піднятися над посполитими та засіб взаємин із іноземцями. У цих взаєминах вони не шукають повагу іноземців, а стараються говорити по-їхньому. У мові вбачають тільки звук, а не думку.

О. Потебня дійшов висновку, що двомовність гальмує поступ дитини у шкільній науці, тому що здорове засвоєння чужих мов повинно впливати з потреб практичних (як, наприклад, торговельні зносини), або з потреб поширення меж застосування думки. Таких цілей у ранньому віці немає і тоді чуже слово, яке здобуває тобі місце побіч рідного, не додає нічого до знання, а подібно до чужого тіла в організмі існує і псує його діяльність.

О.Потебня також застерігає від можливості в майбутньому заміни різних мов однією загальнолюдською – бо це призведе до зниження рівня думки. Мова – це не лише дана система засобів пізнання. Вона так само, як і пізнання, не відокремлена від інших сторін людського життя. Те, що ми пізнаємо, впливає на нас естетично і морально. Мова – це рівночасно шлях

вигворення естетичних і моральних ідеалів (Див.: 3, с. 256).

Ті нації, які втрачають свою рідну мову і приймають чужу, не мають духовної самостійності, вони не спроможні відстояти своє право на життя між іншими націями і тому самим процесом життя засуджені на смерть. Нація перетворюється в населення зі своїми специфічними проблемами та інтересами.

З іншого боку до цього приходять О.Новицький і С.Гогоцький. Розумова діяльність залежить від духу навчання (або системи освіти). Що ж необхідно, з точки зору Гогоцького, для успішного навчання?

Поряд з планом, що відповідає змісту предмету, виклад матеріалу з врахуванням ступеню підготовки учня, використання засобів, які постійно збуджують цікавість до предмету і уважність, чіткість викладу кожного предмету окремо, необхідно ще цілосте завершення цього процесу через «вірний настрій розуму, волі і серця в ньому самому (учні — прим. автора) як члену громадянського суспільства, людства, і цілого світу» (2, т.2, с. 631). Це досягається духом навчання. С.Гогоцький розрізняє предметний і суб'єктивний дух навчання. Під предметним духом розуміється визначене відношення предмету навчання до ідеї життя взагалі, або викладення матеріалу під кутом зору якої-небудь системи світобачення, навіть без викладення самої системи. Суб'єктивний дух навчання, чи педагогічний, полягає в тому, що педагог має певне визначене світобачення, що висвітлюється у відношенні до вихованців (там же, с. 632). Однак не всі предмети (і науки) в однаковій мірі сприяють духу навчання. Найбільш сприятливі можливості з'являються там, де проблеми науки неопосередковано чи опосередковано стикаються з моральною природою людини. С.Гогоцький нарікає, що є ціла галузь наук (математика, механіка, анатомія), які зайняті тільки вивченням фізичного світу і не виходять з цього штучного, обмеженого, замкнутого кола, не задаються питанням про відношення наукових інтересів з законами моралі, з законами духу. (Майже століття потому самі вчені-

природознавці прийшли до висновку, про неможливість розриву діяльності вченого в плані досягнення певних наукових результатів, відкриттів і моральної відповідальності за використання їх і впливу на долю людства взагалі) (4). «Оскільки значення і достоїнство людини, продовжує далі С.Гогоцький, — стверджуються на вічному достоїнстві людини, початку, що її одухотворяє, на причетності цього початку безкінечному, то дух навчання не буде істинним і сам себе зрадить, якщо в предметах навчання не буде проведений позитивний погляд на початок нашого морального життя і діяльності» (2, т.2, с.633).

Якщо наука буде нехтувати духом навчання, то це негативно відобразиться на ній самій, вона загубить свою життєву силу. І якщо науки, зайняті лише механічним законами, не можуть позитивно впливати на дух навчання, то вони повинні хоча б не цуратися його (прямо чи непрямо). Адже «ціль навчання полягає в розвої всіх сил вихованця, і переважно його розумової природи, що поєднує всіх нас в одне царство розуму, царство духу». (В зв'язку з цим хотілося б відмітити, що у С.Гогоцького і О.Новицького поставлена дуже актуальна на сьогодні проблема, пов'язана з пришвидшенням науково-технічного прогресу — гуманітаризація технічного навчання. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що, з одного боку, розвиток науки надає суспільству різноманітні технічні засоби, що полегшують життя людини, і які вимагають високої наукової компетентності, а, з іншого, поширення технічного середовища перебування людини, призводить до деякої однобокості, вузькості в сфері людського спілкування. І як наслідок — дегуманізація науки, яка приводить до втрати дійсних людських ідеалів, породжує конфлікти між істинним змістом наукової діяльності і способом її здійснення, намаганнями використати наукові досягнення в руйнацьких цілях).

Дивовижно прозірливі були вчені XIX ст., що вже тоді попереджували про загрозу технократичного стилю мислення і наполягали на необхідність виховання широко освічених фахівців, які можуть приймати відповідальні

рішення і помірковано діяти.

І на останок ще про один момент, який висувають на користь ранньої спеціалізації, що пов'язаний з так званим «інформаційним вибухом». «...не так страшен «взрив», как его «малюют» ... Не говоря уже о том, что не столько он информационный, сколько дезинформационный, - пишет Босенко В.А. - Действительно результативной, подлинно научной информации, без которой не обойтись, не так уж катастрофически много, чтобы опасаться за человеческие возможности» (1, с.24).

В цьому сенсі зовсім не зрозуміла ситуація, що складається у вищій школі у зв'язку з Болонським процесом. Адже проголошується його тісний зв'язок з національною традицією. До традиції ж української освіти слід віднести особливо шанобливе ставлення до філософії, на яку якраз сьогодні ведеться нищівний наступ у вищій школі. Це пов'язане із зменшенням годин на викладання філософії у вузах. І це при тому, що в українській традиції філософія мислиться не тільки як теоретизування, а як практична мораль. Її сутність ніколи не знаходить впливу у чистій абстракції, безсторонньому пізнанні речей, а прагне виявитися практично у чуттєво-релігійному наставлянні, етичному ладі, розв'язанні світових проблем.

Список літератури:

1. В.Босенко. Воспитать воспитателя. Заметки по философским вопросам педагогики и педагогическим проблемам философии. - К.: Всеукраинский Союз рабочих, 2004. - 352 с.
2. Гогоцький С. Филосоский лексикон. СПб, 1859. Т. 1, 2.
3. Потебня А.А. Язык и народность./Потебня А.А. Эстетика и поэтика. М.:1976.- с.252-285.
4. Див.: Борн М. Моя жизнь и взгляды. М.: Прогресс, 1973. - с. 131.

Резюме

Необходимость реформирования системы образования Украины, ее усовершенствование и повышение уровня качества является важнейшей проблемой, которая в значительной степени обуславливается проблемами глобализации. В статье рассмотрены вопросы реформирования образования с учетом национальной философской традиции.

Necessity of reforming of an education system of Ukraine, its improvement and increase of a degree of quality is the major problem which is substantially caused by problems of globalization. In article questions of reforming of education are considered in view of national philosophical tradition.

Ключевые слова

Высшее образование, философия, язык, традиция, культура